

## Oroszország birtokpolitikája.

Írta: GAAL JENŐ.

Midőn a magyarországi birtokpolitikának összes állami és társadalmi viszonyaink által legczelszerűbbnek kijelölt irányát óhajtjuk kimutatni és e végből a másutt érvényesülő hasonló törekvések tanulságait sorozatos előadások útján akarjuk megállapítani, tekintetünknek első sorban Oroszországra kell esni. Mint sok más irányban a társadalmi élet jelenségeinek megfigyelése terén a szóban lévő tárgyra nézve is az óriási orosz birodalom kiváló alkalmakat szolgáltat az okulásra. De mivé az nem csupán nagy állam, hanem két világrésznek egyik fele s a földteke száraz területének hetedrésze, népességének száma pedig ma már megközelíti a másfélszáz milliót Oroszország összes birtokviszonyait és azok folytonos átalakulását egyetlen, a jelenleginél sokkal nagyobb munkálatban is, megrogzítani nagyon nehéz, az ilyen terjedelmű tanulmányban pedig egyszerűen lehetetlen.

De ami jelen feladatunk szempontjából nincs is szükség reá. Teljesen elegendő, ha az egységesebb kibontakozáson át ment európai Oroszországot – a lengyel, finn, kaukázusi, szibériai és más ázsiai részek nélkül – a maga 49 kormányzóságával és egy külön – a doni kozákok – területével tesszük e részben vizsgálódásunk tárgyává. így is oly térséggel van dolgunk, mely a hazánkét tizenhatszor haladja meg. Oly rengeteg néptömegekről lesz szó így is, melyek helyes fejlődésének irányítása rendkívüli értelmi és erkölcsi erőt teend szükségessé.

A lényegesebb tévedések itt bizonyos idő múlva rettenetes nagy vonásokban félreismerhetetlen módon tűnnek fel; azok tehát kétségbe nem vonhatók. A világnak egy tája sem kínálkozik ezeknél fogva úgy a valóban tudományos birtokpolitikai észlelés, mint a gyakorlati agrárius törekvések számára oly classicus kísérleti térül, mint a nagy, kis és fehér oroszok által lakott, magában is óriási, magja a világ ezen legnagyobb egységes birodalmának.

A múlt és jelen birtokjogi alakulatai egymás mellett észlelhetők ott igen különféle kölcsönhatásban, melyre a jövő fejlődésének túlzott előlegezése útján keletkezett ábrándképekből szövődő utopistikus pártprogramszerű jelszavak érezhető befolyást gyakorolnak. A legconservativebb és a legradicalisabb orosz birtokpolitikai törekvések egyaránt komoly politikai tényezőkké váltak, melyek roppant hatásának rémséges játékát évtizedek óta szemlélhetjük, de azok bizonyos békésebb megnyugvásra jutásának időpontját az adott körülmények közt ma még sejteni is alig lehet. Az az elégedetlenség, az a sok testi s lelki fájdalom, mely a helytelen birtokpolitikai szabályozás folytán Nyugat-Európa sok helyén létezik, talán Írországot és Szicíliát kivéve, úgyszólván gyermekjáték ahhoz a rettenetes görcsös kínlódáshoz és mindig a végzetessé való fajulással fenyegető vonagláshoz képest, mely az orosz agrárius mozgalmakat jellemzi. Ezek a nagy orosz nemzet létét ugyan nem fenyegetik, mint ahogy a magyarországi birtokviszonyok a mienket, de annak mégis életgyökerein rágódnak, mert a világ egyik legerősebb fájának igazi erő kifejtését és adott helyzetéből folyó nagy szerepének az emberiség történetében méltó betöltését teszik kockára. A mai merőben rossz birtokviszonyok javulásának Oroszországban tehát valósággal világtörténeti fontossága van.

Hogy ennek a javulásnak szűk keretben is valamelyes képét adhassam, magamat a magyar társadalomtudományi egyesület közgazdasági bizottsága által szabatosan megállapított kérdőponthoz tartva, inkább szaktanácskozmányi vélemény nyilvánítására szorítkozom. Összefüggő értekezés nyújtására az adott keretben helyesen nem vállalkozhatom.

Az orosz földbirtokrendszer mai nemcsak ki nem elégítő, hanem rendkívül veszélyes állapotának keletkezése nem újabb

keletű. Hogy ezt jól érthessük meg, szükséges a félszázaddal ezelőtti történetekre visszamenni.

II. Sándor cár mindjárt trónralépte után belátta, hogy az Európa minden részében akkor már megszűnt jobbágyság rendszere birodalmának fejlődését nagy mértékben akadályozza. Az első lépés annak megszüntetésére 1857-ben december 2-ikán történt, midőn egyes kormányzóságok, mint a vilnai, kovnói, grodnói, jóakaratot tanúsított nemességeihez a cár felhívást intézett, hogy a jobbágyság felszabadítása iránt javaslatot tegyenek, melyek czéljául az tűzetett ki, hogy a parasztság tizenkét év alatt személyes szabadsághoz és földtulajdonhoz jusson. Hasonló leirat ment azután a többi kormányzóságok nemességeihez is. Ezzel az egész orosz nemességnek képviselői Szent-Pétervárra hivattak össze az 1859. évben, hogy a felszabadító törvény szerkesztésénél mint szakérők közreműködjenek. Ennek javaslata végül a birodalmi tanács tárgyalásain menvén keresztül, a császár nyílt parancsa alakjában mint törvény 1861. évi február 19-ikén (a Gergely naptár szerint márczius 3-ikán) jelent meg. Annak értelmében a jobbágyszolgák (dvorovije) mintegy másfél milliónyi számmal két év múlva szabadok lettek és polgári jogokat nyertek. A röghöz kötött parasztok (krepostnije) – körülbelül 20 millió tömegben – személyökre nézve szintén szabadok lettek és jogot kaptak arra, hogy az általok addig megművelt urasági földeket egy bank segítségével megválthatták. Végre a koronaparasztkok és az uralkodóház tagjainak tulajdonát képező u. n. udjel, vagy apanage-javakon levő jobbágyok – 22 millió tömegben – az 1863. évi július 8-án kelt ukaz által aránylag előnyös megváltási feltételekhez jutottak.

Még jobb helyzet volt fentartva a nyugati kormányzóságokban levő litván, fehér és kis orosz parasztságnak, és pedig azért, mivel földesuraik lengyelek voltak, akiket a kormány nem erősíteni, hanem gazdaságilag is lehetőleg gyengíteni kívánt. Egyébiránt az orosz földbirtokos nemesség is általában keveset nyert közvetlenül a földmegváltás lehetőségének kimondása által. Ha a parasztkok helyzete mindjárt eleinte rossz maradt is, az orosz kormány, mely éppen akkor az állami pénzügyek rendezésével is el volt foglalva, a földbirtokosokat nem támogatta úgy, mint ezek óhajtották s az új helyzet azt talán kívánatos-

nak is tüntette fel. Az első csapás reájok nézve az volt, hogy a megszüntetett jelzálogbankoknál fennállott tartozásaik fejében a részükre eleinte befolyt váltságösszegeket a kormány lefoglaltatta. Azután a korábban igen nagy mértékű állami támogatás, melyhez már hozzászoktak volt, elmaradt. A paraszttal többé nem rendelkezhetvén, sokkal költségesebben gazdálkodtak, mint az előtt. Végre a nyugateurópai fényűző életmódhoz, melyet még túloztak is, mindjobban hozzá szoktak. Mindezen okok folytán a nagy, de különösen a középbirtokosok jelentékeny része csakhamar tönkre ment s állami hivatalokban és mindenféle más alkalmazásokban keresett menedéket. De az orosz parasztek helyzete sem javult időközben, sőt eredetileg is kedvezőtlen állapotuk már a hatvanas évek alatt tetemesen romlott.

A felszabadító kormány alapeszméi, hogy t. i. az orosz parasztság egyénileg szabaddá legyen és hogy megélhessen, tényleg nem valósultak meg. Az előbbi az orosz akkori közjog és közigazgatás mellett lehetetlen is volt; a megélhetéshez szükséges földterületet pedig a parasztság már kezdetben sem kapta meg. A megváltási törvény végrehajtási rendeletei a visszaélésekre ugyanis annyi alkalmat nyújtottak a volt földbirtokosoknak és a mindjobban elhatalmasodó hivatalnoki karnak, hogy azok kapzsisága a parasztságot törvényben nyert jogos előnyeiből igen könnyen kiforgathatta. A földbirtokosoknak olcsó munkaerővel való ellátása és kizsákmányolásuk könnyűsége érdekében mind a két említett tényező odavitte a dolgot, hogy a parasztek kevesebb földhöz jutottak, mint amennyit már jobbágykorukban megműveltek. Sőt a törvénynek is volt egy szakasza (a 123-dik), melynek erejénél fogva a parasztokat oda lehetett kényszeríteni, hogy maguk kérjék földesuraikat a nekik szűken kimért terület egy részének megtartására, mivel különben elviselhetetlen terhekre volt biztos kilátásuk. Igen sok birtokrésztől mondtak le így egyes kormányzóságokban a parasztek. És e lemondásokra annál hajlandóbbak voltak, mivel mélységes tudatlanságukban hitelt adtak a mesterségesen is terjesztett híreknek, melyek szerint a felszabadító czár nemsokára minden ellenszolgáltatás nélkül úgy is nekik fogja juttatni az összes oroszországi földbirtokok egész területét. A régi parasztság legnagyobb részének elég-

telén földbirtoklása mellett keletkezett továbbá a törpebirtokosok egészen új nagy osztálya, melyet koldusbirtokrészeseknek hívnak.

Így jött létre az a kisbirtokú proletárság Oroszországban, mely a politikai, gazdasági és általában társadalmi nagy elégedetlenség igen termékeny talajának bizonyult. A parasztság helyzete az említett 50 kormányzóságban azután egyre romlott.

Ez persze nem mindenütt történt egyformán. Néhol, mint SZEREBRJAKOW szerint a saratowi kormányzóságban, a romlás feltűnően nagymérvűvé lett. Ott az 1861-ben keletkezethez képest a kisbirtokosok 64%-ának helyzete romlott, 28.5%-áé nem változott és csak 7.5%-nak állapota javult. Az egész területen a házas zsellérek (az u. n. dvorovije ljudi) száma folyton szaporodott, mivel a szabad parasztok közül is sokan elvesztették kis területeiket. A jobbágyság felszabadítása után tizenöt év múlva, tehát 1886-ban, JANSON tanár beutazván az egész most tárgyalt orosz tájakat, megállapította, hogy azok egyik kormányzóságában sem talált túlnyomólag javult állapotokat. A parasztbirtok csak kevés járásban volt elegendő a megélhetéshez. A legtöbb helyen a kisbirtokosok száralomra méltóan nyomorogtak. Sok helyütt az oly törpebirtokok voltak túlsúlyban, melyeken nemhogy az emberek, de még a legszükségesebb haszonállatok részére sem termett elegendő táplálék.

Az orosz parasztság földinsége tehát nem újabb keletű, hanem csak szembetűnő fokozódása a régi szomorú birtokviszonyoknak. És nemcsak a magánbirtokosok volt jobbágyainak utódai vannak rosszul, hanem az u. n. koronaparasztokéi is. CHODSKIJ tanár szerint ezeknek ma is csak mintegy 13-14%-a birt annyit földet, melyen létezhetett, 43% nagy kinnal, 43% pedig határozottan nem képes mai földbirtokából megélni.

Es a parasztbirtokok területe egész a legújabb ideig következetesen fogyott, mert egyes nagyobb birtokosok és a városi polgárság egy része sokat vásároltak meg az utóbbi években is azoktól a parasztoktól, akik elszegényedtek, vagy akik a magas árajánlatok kísértéseinek nem tudtak ellenállani.

Az orosz parasztok helyzetét nagyon súlyossá teszi még két körülmény, melyek annak épp oly fontos tényezői, mint

maga a kisbirtokok összezsugorodása. E tényezők egyike a hatalmas népszaporodás, másika pedig a mezőgazdasági technika haladásának elmaradása.

Oroszország földmíveléssel foglalkozó szőben levő népessége 1880-ban 50 millió lélekből állott, 1900-ban pedig annak létszáma 86 millióra emelkedett, tehát a szaporodás negyven év alatt 72%. A munkabíró férfilakosság száma ennél is jobban t. i. 86%-kal emelkedett. A mezőgazdaságból élő ez a népesség' tehát nagyon megszorodva kisebb területen kénytelen megélni. Ez csak abban az esetben következhetett volna be, ha egyúttal sokkal jobban gazdálkodik. De az orosz parasztok területeiket igen rosszul művelik. MANUILOW moszkvai egyetemi tanár szerint a parasztbirtokon egy hetedét, sőt néha annyit sem állítják elő annak, ami a jobban mi veit urasági földeken terem, ahol már gépekkel dolgoznak^és ahol a parasztbirtokokon ma is uralkodó háromnyomású rendszert elhagyták. Oroszországban is vannak jól kezelt közép- és nagybirtokok, habár ezek még nem képezik a szabályt. De az ily birtokkategóriák aránylag sokkal többet termelnek a 47 millió deszjatinára tett kisbirtokosi talajnál. A középponti statisztikai bizottság szerint az ilyeneken 300 millió púddal kevesebb gabonát produkálnak, mint ha csak az úri birtokok átlagos hozamát, 45 púdot deszjatinánként, állítanák elő. CSUPROW, POSZNIKOW és legújabban LOCHTIN is igen beható tanulmányokat folytattak e részben. A legutóbb nevezett író bő statisztikai adatok alapján azt is állítja, hogy az orosz mezőgazdaság általában felét sem hozza a nyugateurópai államok termésének. Ha az orosz hozamot 100-ra teszszük, akkor a nyugateurópai földek búzában 280-at, rozszban 230-at, zabban 279-et, burgonyában 400-450-et, szénában 150 – 200-at adnak. CSUPROW szerint a földek csak némileg észszerűbb művelése azok hozamát és így gyakorlatilag területét is mindjárt 50%-kal emelné.

Ez az író azt mondja, hogy Nyugaterurópában gabonából egy hektáron 30 métermázsát, vagyis deszjatinánként 200 pudot kevésnek tartanak; az orosz földek pedig csak 35-40 pudot hoznak ily nagyságú területen.

Tényleges felvételek alapján állítják, hogy a tárgyalt ötven oroszországi kormányzóság közül 18-ban a termelt gabona szabály szerint merőben elégtelen a lakosság eltartására, 12-ben

jó években is csak annyi terem, amennyiből a népesség megél valahogy, 9-ben egy kevés és csak 11-ben van számba vehető kivinni való gabona. Egy hivatalos tanulmányozó bizottság véleménye is az, hogy a parasztok mívelte területek hozama négyszer, ötször kisebb, mint amilyen észszerű eljárás mellett lehetne. Egy 1900-ból származó felvételtől továbbá az derül ki, hogy az ötven kormányzásban 44,724.800 mindkét nemű mezőgazdasági munkás létezett, akik közül a rendelkezésükre álló területeken a mai gazdasági mód mellett csak 11,360.200 talált foglalkozást. Tehát több, mint 33 millió mezőgazdasági munkás volt neki való jutalmazó foglalkozás nélkül.

A mezőgazdaság-technikai ismeretek rendkívül alacsony volta, a tökeszegénységnek pedig valóban szívrehatóan magas foka az oka annak, hogy e részben javulás évtizedek óta nem mutatkozik. Ehhez járulnak még a politikai és társadalmi okok is. Az orosz faluba általában az értelmi, de különösen a szakértelmi fénynek egy sugara sem juthatott el napjainkig. És ha újabban meg is kísérelték a nép gyakorlati irányú oktatását és nevelését, az erről legnagyobb részét, mint falról a borsó, lepergett. Ezt iratainkban hivatalos egyének is beismerik. De a jóakarató és igazságszerető nem socialista orosz írók is kénytelenek kiemelni, hogy a felvilágosodás terjedését az orosz népnek nyomora, elmaradottsága nem akadályozza jobban, mint a hatósági közegek folyton gyanakvó féltékenysége. A nép tudatlansága annak jogtalanságával és földhöz ragadt szegénységével együtt teszik tehát lehetetlenné, hogy a fokozódó belterjes gazdasági munkásság útján az boldogulhasson.

Az éhező földműves lakosság állattenyésztése szintén nem virágozhat. Az oroszországi ötven – részben legjobb földű – kormányzásban 1888-1898-ig a löállomány 19 millióról 17-re, a szarvasmarháé 34-ről 245 millióra szállott alá. Ily körülmények közt a földeket sem lehet mélyebben mívelni és kellőleg trágyázni. Ezt még az is nagyon gátolja, hogy a mir által kiosztott földek javítására az inger épp oly csekély, mint a szabályszerűen igen rövid tartamú bérlet útján megművelteké. Orel kerületeiben a mirtől bírt földekre mégis kivisznek nagy ritkán deszjatinánként 29 kocsi trágyát, a vásárolt földekre pedig 39, ellenben a rövid tartamú bérletekre csak 4 ½ fuvart.

Sokan a mirt okolják a parasztok elmaradottsága miatt. Mások azonban utalnak arra, hogy ahol ennek rendszere nem honos, az állapotok ott sem jobbak, sőt a nem fekete földű területeken, ahol a mir általános, a takarmánytermelés tekintetében még kevésbé vannak hátra, mint az u. n. szabad parasztbirtok vidékein.

A családok földjuralékáról szóló 1886. évi és a mirföldök kiosztását szabályozó 1893. évi törvények ugyanis ellentétes intézkedéseket tartalmaztak a parasztság érdekeivel. Azok szerzői abban a véleményben voltak sokáig, hogy a jobbágység felszabadításával a parasztbirtokok rendezése végleg elintéztett és emezek szaporítását már elvi szempontból sem szabad vitatni. A bérleti viszonyok rendezéséhez sem akartak hozzálátni.

Miután így a földolgokkal a kormány nem volt hajlandó foglalkozni, egyéb kevésbé nagy jelentőségű intézkedéseinek ez irányban sem volt hatása. A zemstvók s más testületek és a külön tanácskozmányok (Osoboje sovjescsanije) kérelmei és felterjesztései közönséges halandók által fel nem fogható logika alapján hozott határozatokkal utasítottak el.

A parasztok helyzete romlott annak folytán is, mivel az adózási viszonyok szintén egyre kedvezőtlenebbé váltak reá nézve.

Az állami pénzügyek Oroszországban úgy vannak berendezve, hogy a közszükséglet fedezésére főleg a közvetett adók szolgálnak, melyek a lakosságnak éppen szegényebb rétegeire súlyosodnak. A rendelkezésemre álló utolsó – az 1906. évi – zárszámadási adatok szerint a 2.271 millió rubelnyi évi állami rendes bevételekben az alsó néposztályokat leginkább nyomasztó ilyen közteher volt 1.380 rubel. Ha ezzel a roppant nagy összeggel az egyenes adók együttesen csak 163 millióra emelkedő tételeit állítjuk szembe, kiderül az említett nagy aránytalanság. Az orosz birodalomnak csupán szeszadóból és italmérési illetékből két évvel ezelőtt 736,897.529 rubel jövedelme volt. Az egyenes adók alig emelkedtek az utolsó évtized alatt, ellenben a közvetett adók terhe folyton fokozódott. Igaz, hogy ebben a fejlődő városi életnek is van része, bírt annak nyomán a lakosság fogyasztási képessége feltűnően öregbedik, de az is bizonyos, hogy a nagyobb jólétnek



nem örvendő, vagy éppen szegény vidéki lakosság fogyasztását is nagyon megdrágítják a közvetett súlyos közterhek. A szesz mellett a tea, cukor, kőolaj, dohány is túlságosan van megadóztatva. Eddig a parasztságra a válságösszeg isi igen nyomasztó terhet képezett. És ahol segítettek is a már lerokadt parasztok felsorolt bajain, ez majdnem mindig a többi parasztok rovására történt. Az 1900. évi június 15-iki törvény az államjavadat bérlő parasztság bérleti feltételein könnyített, de a már említett gyenge hozamok mellett annak érezhetőbb kedvező befolyása nem lehetett.

Az orosz birodalomnak 150 millió deszjátina állami birtoka van, de ennek a szóban forgó bajok orvoslása szempontjából nagyobb jelentősége nincs, mivel abból 69.3% erdő, 28.1 % mocsaras terület és mivelhető jobb föld csak 2.6%. Ezek adatnak bérbe az u. n. abrocsnija statiji, vagyis a megadóztatott földrészek szabályai értelmében. Ilyen földrész létezett 1902-ben 10.854, volt 4.1 millió deszjátina tejedelemben. Ezek a földek az orosz birodalom területén igen egyenlőtlenül oszlanak el. A szántóföldül használható aránylag kevés orosz állami birtokok 10%-a azonban nem is kisbirtokosoknak adott bérbe, egy részük pedig nem közvetlenül jutott az ilyenek kezeibe, hanem vállalkozók útján, akik a paraszton sokat nyernek, midőn a nagy bérleteket parcellázva adják albérletekbe nekik. Az állami erdők egy részét gazdasági szempontból nem szabad kiirtani. Másrésze kiirtható ugyan, de a szántóföldeknek ilyenén terjesztése igen lassan halad. A telepítés terén talán többet lehetett volna tenni; de az ez irányban kifejlődött gyakorlat szintén nem vezetett kielégítő eredményekre és Oroszország telepítési politikája gyakran változtatott irányt. Egészben véve a szóban levő oroszországi 50 kormányzóságból 1885-től 1901-ig nem több, mint 1,200.000 mindkét nemű lélek telepedett így át; ez idő alatt pedig a természetes népszaporulat ott a 20 millió lelket megközelítette. De az ekképp kivándorló telepések gazdasági arravalóságában a kormány nem igen bízott, azért nem is nagyon biztatta és még kevésbé segítette vagy támogatta a telepéseket, akik így csaknem egészen a maguk erejére voltak hagyva. Az orosz természetes évi népszaporulat a Statesman's Yearbook utolsó évfolyama szerint 2,450.000 lélek; ebből esik az említett 50

kormányzóságra 900.000, akiből kitelepedett Szibériába 200.000. Tehát ez az egész mozgalom merőben elégtelen. A telepítés kérdésével Oroszországban, mint specialista KAUFMANN SÁNDOR foglalkozott. Az ő véleménye, hogy Nyugat-Szibériában nem oly könnyű a 65.000 telekről 200.000-re emelkedett települők áramlatát még hosszabb ideig elhelyezni. Ott újabban mindenféle talajjavítást kezdett az orosz földművelésügyi ministerium. De míg az európai állami birtokokra 611.950 telket lehetett 1890-tól 1902-ig 'elhelyezni, addig Szibériába összesen csak 442.413 telket. A parasztszövetkezet létesítése a kormány ez irányú gondoskodásáról tanúskodik. Bármily ellentétesek voltak politikai irányaik, PLEHVE és WITTE egyetértettek abban, hogy a települőket a községek szegényebb lakóinak kell venni és azután mir-rendszerű udvartelkeken elhelyezni. Ez után azt remélték, hogy a mezőgazdasági felszaporodott munkások nagy része mégis csak otthon marad és belőle a minden áron fejleszteni kívánt orosz ipar számára gyári munkások tömegei fognak képződni. Azonban a pusztuló parasztság az orosz iparcikkeknél csak nagyon gyenge fogyasztója lehetett. Így azután az ipar sem fejlődött.

Hogy ez a számítás mennyire téves volt, arról felvilágosíthat bennünket annak meggondolása, hogy egy illetékes bizottság felvételei szerint a jelen évtized elején Oroszország 50 kormányzóságában a nem mezőgazdasági jellegű ipari vállalatoknál 6.6 millió munkás dolgozott, ellenben a munkás elem általában ugyanakkor 45 milliót tesz. Ha tehát az ipari munkások száma több mint kétszeresre emelkedett volna, még akkor is jóval 30 millión felüli munkásnak a mezőgazdaság körében kellett kenyerét megkeresnie valahogy.

E rengeteg számtételért a felelősség az illető forrásokat illeti, de annyi bizonyos, hogy Oroszország leggazdagabb földjének óriási határai közt a mezőgazdasági népesség a kegyetlen sors változásáival küzd. Egyébiránt nemcsak a parasztszövetkezet viszonyai kedvezőtlenek. A régi nemesi birtokok területe is folyton összezsugorodik, mert az eladó ilyen földeket a városokban megvagyonosodott kereskedők és egyes helyeken a parasztszövetkezet vásárolják meg.

OSEROW IVÁN szerint\*) a magán földterületnek 1875-ben még 73.6%-át, vagyis 71,616.000 deszjatinát bírták az ilyen közép- és nagybirtokosok, akik birtokaránya azonban 1900-ig 53.1%-ra, vagyis 54,013.000 deszjatinára szállott le.

Ezek gazdálkodása sem kielégítő, egyéb okok közt azért sem, mivel a mezőgazdák hitelviszonyai szintén elég rosszak voltak. Vannak ugyan nagy jelzálogintézetek, melyeket az állam támogat és így aránylag a földbirtokra adott kölcsönök sokkal olcsóbbak, mint azelőtt voltak; de ez intézeteket azok, akik hozzájuk jutnak, rendkívüli mértékben veszik igénybe. A magánintézetek, nevezetesen a szövetkezetek által nyújtott hitel is, mivel ilyen aránylag kevés van, igen drága. Míg pl. néhány évvel ezelőtt Németországban minden 4.800, Ausztriában és Magyarországon minden 9.700, Franciaországban minden 25.000, Olaszországban minden 50.000, addig Oroszországban minden 172.700 lélekre esett egy ilyen intézet. A kis hitel itt tehát még általában rendezetlennek mondható. Az eladósodásra vonatkozó sommás adatokat a kezem ügyében levő forrásmunkákból nem tudtam meríteni. Azonban magánúton jó forrásból arról értesültem, hogy az állami, uralkodó családi s közös tulajdonban levő parasztföldek nagyobbrészt, a legtöbb helyen egészen tehermentesek. De a közép- és nagybirtoknak jelzálogos terhe igen nagy. A jelzett forrás ezt a területet 75.8 millió deszjatinára számítja. Erre körülbelül 3.790 millió rubel van bekebelezve, ami deszjatinánként 50 rubel jelzálogos terhet képvisel, a föld értékének mintegy jó fele részét.

A nagy- és középbirtokosok gazdálkodásának belterjessége ily körülmények között tehát szintén nem fejlődhetik úgy, hogy a mind elégtelenebb földbirtokú nagyon szaporodó népességnek, továbbá a sokasodó földetlen mezei munkásosztálynak foglalkozást és megélhetést nyújthatna.

Az orosz parasztság ezek folytán a földéhség kínjait szenved. Ez hajtja azt a mindenféle oly mozgalmakba, melyeket a gazdasági rúgó figyelmen kívül hagyása esetében nem is lehet jól felfogni. De annak szem előtt tartása mellett teljesen érthető, hogy az orosz parasztság ösztönszerűleg

\*) Russen über Russland. 210. 1.

mindenekelőtt földterületét akarja tágítani. Egyesek a forgalomba kerülő birtokokból valamit vásárolhatnak, de ennek lehetősége aránylag igen kevésnek van megadva. Nem kell ily körülmények közt izgatás sem ahhoz, hogy az orosz parasztok roppant nagy osztályának minden gondolata, érzése, reménye és vágyakozása a földreform eszméje körül forogjon.

Hiszen, ha meggondoljuk, hogy az orosz paraszt miként él, azonnal át kell látnunk, hogy az orosz társadalmi mozgalmak magvát az agrárius kérdésnek kell képezni. Nehéz, rettenetes, csaknem elviselhetetlen az orosz paraszt élete, még ha úgynevezett viszonylagos jólétnek örvend is. Lakása csak oly vityilló, melynek hossza 8-9 arsin (rőf), magassága pedig nem haladja meg az egy szasint (ölet). De ezek sem az utolsó tartózkodási helyek, mivel a putrikban való lakás nem képez kivételt. Egyes járásokban azok megütik a lakhelyek 16-17%-át. Az ilyen viskó fedele mindig szalma és hogy télen meleget tartson, az oromig ganéjjal rakják meg azt. E tákolmány légtere 7-9 köb szasin, ahol az egész, rendszeren igen népes orosz parasztesalád lakik. Ennek tagjai három emeleten: a földön, padokon és a kemenczén hálnak. A talaj mindig földes, mert télen odaviszik be a borjukat, malacokat, néha a teheneket is. A levegő nehéz és mindenféle páráktól sűrű. A belső nyirkosság, a szalmatetőn átható külső nedvesség, meg a trágya hamar elrothasztják az épületet. A viskók rövid időn el is pusztulnak és helyükbe gyakran kell újakat összeróni. Persze csak a végső szükség esetén határozzák el magukat erre a tulajdonosok. De azután időközben milyen lakás esik bennök?

Az erdőben szegény vidékeken a lakosság szalmával és ganajjal tüzel, ami által a folyton kiszipolyozott földeket egyetlen javító szereiktől is megfosztják. A parasztok a kemenczén mosdanak úgy, hogy testöket előbb sárral kenik be és egy kis meleg vízzel öntik le, mert szappan nincs. Fürdésről szó sem lehet. Az alaposabb tisztálkodás az, midőn a kemenczébe bújnak, ott jól átmelegednek és télen kiizzadva azután a hóban hencseregnek. Ily körülmények közt a bőrbetegségek az orosz parasztság nagy csapását képezik.

Emellett teljesen elhanyagolt egészségi viszonyok közt élnek; a syphilis egyes járásokban ijesztő mérveket öltött.

Az egészségellenes állapotok és szokások miatt a ragályoknak csaknem lehetetlen határt szabni. A tisztátlanságon kívül a táplálkozás észszerűtlen és helytelen volta is egyik főoka ennek. A jobb állati és növényi táplálékban a parasztságnak csak ritkán, rendkívüli alkalmakkor van része. Rendes ételme a fekete kenyér és a kvasz, néha az édes és savanyú káposzta, ősszel némi gyümölcs, t. i. oly vidékeken, ahol gyümölcsfák is vannak.

A rossz táplálkozás folytán ez a népség mindig emésztési bajokban szenved.

De az életszükségletek itt is fokozódnak. Az orosz falukban is mindinkább használják már a faggyú-gyertya helyett a kőolajlámpát, az otthoni szöttesek és varottasok helyett a gyári patyolatot, vásznat és kelmét. Az aláásott emberi szervezet az izgató szerek szükségét is érzi. Nyolczvanöt-kilenczven százaléka az orosz népnek, ha nem is mind így, de ehhez nagyon hasonló módon él. Egy pár millió azonban folyton éhínséget szenved. Csoda-e, ha az orosz agrárius mozgalmak oly hevesen s mindig katasztróphával fenyegető alakban lépnek fel? Csoda-e, ha ezt a legnagyobbbrészt analfabéta népséget a babona tartja karmai közt? Lehet-e megütközni azon, ha a sorsának javulását ígérő jólelkű ábrándozóknak, vagy gaz uszítóknak könnyen hitelt ad s koronkint a pogromok rendezőit vakon követi? Az is csak természetes, ha annak a föld-reformnak híveivel, mely nekik ingyen minél nagyobb területeket már a legközelebbi jövőben ígér, nehéz a jóakarató józanabb elemeknek sikra szállani. Minden telepítési ügyben kiadott hirdetmény s a parasztságnak mindenféle intézkedéseinek ily értelemben való magyarázása egyedül kedves neki. A parasztságnak segítségével több helyen még a kormányzók útján is egyszerűen az urak földjeihez akarnak jutni. S tőlük azt várják, hogy a földesurakat birtokuk ellenszolgáltatás nélküli átengedésére kényszerítsék. Sokszor erőszakkal törnek be idegen területekre s a határsértések napirenden vannak.

Az orosz parasztság tehát magával jót tehetetlen. Babonásan várta egész a legújabb ideig, hogy miután sem a pogromok, sem a socialisták nem segíthetnek rajtuk, jönni fog újból egy oly kormányintézkedés, mely a régieknél jobb feltételek mellett nagyobb, igényeiknek, vágyaiknak teljesen

megfelelő földhöz juttatja majd őket. A fekete föld deszatinájának átlagos ára 1883-ban 52 rubel volt, az felszökött 103 rubelre 1903-ig. A bérlet méreg drága. Az orosz birtokviszonyokat tanulmányozott POSZTNIKOW megállapítja, hogy bérletet csakis jobbmódú parasztok vehetnek, mert ahhoz megfelelő felszerelés, élő és holt leltár kell és hogy a haszonbérek aránylag még magasabbra emelkedtek, mint a földárak. A parasztok továbbá alig bírnak legelővel és kaszálóval. A Statesman's Yearbook adatai szerint a lakosság 85%-át képező mezőgazdasági népesség kezén volt 1906-ban 1.159,364.000 acre, vagyis 448,838.564 hektár föld. Ebből szántóföld 34.6%, kert, rét, legelő 16.5%, erdő 40.9% terméketlen 8%. Ennek az óriási területnek birtokkategóriák közti eloszlása ugyanazon forrás szerint a következő: az állam, uralkodóház és városok tulajdonában volt 36%, a parasztokéban 32.3%, a magánbirtokoséban 27.7%, terméketlen 8%. A területnek tehát alig csak  $\frac{1}{3}$ -át bírta a népesség 85%-a, a többit pedig annak 5-6%.

A többi iparral, kereskedelemmel, szellemi, vagy semmi munkával sem foglalkozott, városi lakosság és proletariátus. Oroszország népessége azon részének is, mely a közép-nagyságú városokban lakik, nem kis töredéke foglalkozik földműveléssel, éppen úgy, mint nálunk. A kisgazdák azonban túlnyomóan falukban élnek és ott nevezetesen a nyugati kormányzóságokban egyéni tulajdonosok 1-2, legfeljebb 4 – 5 hektárnyi területet, vagy pedig a mir földjeit művelik. Ez a nagy oroszok területén a szabály.

A mir az a vagyonközség, mely az egyes földművelőknek koronként kiosztja az általuk megművelendő földeket. Ezen községek lakosai még a saját földeiket sem adhatják el másnak, csak községbeli, vagy oly idegen földművelő gazdának, akinek efféle föld vásárlását a község helybenhagyja. Ez utóbbi rendelkezés a múlt század kilenczvenes éveinek elején tetetett és célja a mezőgazdasági proletariátus keletkezésének Megakadályozása volt. De ezt a célt nem érték el vele s a népszaporodás egyfelől, a parasztok területeinek folytonos szűkülése másfelől, mégis annak a proletariátusnak képződésére vezetett.

Ennek következtében indult meg az a belső vándorlás, mely az orosz mir-területről Szibéria felé irányult és

eddig, mint említém, évenként 200.000-et meghaladó ember-tömeget ragadott meg. A bajon azonban, mint láttuk, ez sem segített, mivel az évi természetes népszaporulat négyszer nagyobb volt.

Ily körülmények közt az oroszok különleges gazdasági érdekképviseleti területei, a helyi és a kormányzósági zemsztvók, melyek bizonyos mértékben az oktatásügyet is ellátták, a socialis forradalmároknál sokkal is inkább szemeik előtt tartván a tényleges állapotokat és a lehetőséget, állandóan foglalkoztak a birtokrendezés kérdéseivel. Mert igaz ugyan, hogy a zemsztvók, mint hivatalos autonom testület, inkább a konzervatív elemnek, mint a parasztságnak képviseleteit alkották, de lehetetlen volt a parasztok elégtelenségében nem látniok a közveszélyt, mely az összes állapotok felforgatásával fenyeget. A legtöbb zemsztvó azért igen lelkiismeretesen törődött a parasztság bajaival is és véleményét szabadon kezdte kimondani. De amint a kormány ezt észrevette, hatáskörét azonnal megszükiteni igyekezett, míg az egész intézmény majdnem nullifikálta.

Azok kebelében mindazáltal sok eszmeáramlat keletkezett, melyek az agrárius bajok elhárítását és ennek a legnagyobb társadalmi, már-már szervessé lett betegségnek gyógyítását czélozták. Mielőtt azonban ezek elemzésére térnék reá, a létező orosz birtokviszonyok további jellemzésével kell még egy kis ideig foglalkoznom. Hogy mily nagy tévedésben vannak a socialisták, midőn az egyéni földtulajdont rögtön vagy némi átmeneti idő multán nemzetiesíteni kívánják, arról, ha más nem, az orosz mirrel szerzett tapasztalatok minden elfogulatlan szemlélőt meggyőzhetnek. Ahol ez az intézmény, mint több orosz kormányzóságban és a balti tartományokban, nem hozatott be, ott a lakosságnak legalább egy kis része földesuraival kötött szabad egyezkedés útján, ha nem is nagyon sok, de mégis gyakran a megélhetést nyújtó szabad tulajdont tudott szerezni magának. Ezt szeretettel, odaadással jól mi vélte és a nem csekély váltságdíj fejében ekként megszerzett parasztbirtokokon boldogult. De a nagyobb birtokosok is jobban jártak, mert jó munkásnépet kaptak, mivel a parasztcsaládok ivadékai is a vidékhez ragaszkodtak. Igaz, hogy a legújabb időben ott is volt parasztlázongás, de ez nem kis

részben a másutt megindult bújtotgatás oda is kiterjedésének volt a következménye. Oroszország e vidékein jobb a parasz-  
tok sorsa, mint a mir-intézményével megáldott kormányzósá-  
gokban. Itt ellenben a régi földesúri önkény és zsarnokság  
helyét újabban a vagyonközségi korlátlan hatalom váltotta fel.  
A községi határ ott már rendszerint ki van élve, mert senki  
sem hajlandó a talajt minden biztosíték nélkül arra nézve,  
hogy fáradságának és beruházásainak gyümölcsét élvezni is  
fogja, nagyobb áldozattal javítani, vagy csak mindenkori ere-  
jében fenn is tartani.

Az egyéni érdek ösztönző ereje itt nem hat és a föld-  
tulajdon előnye az egyesek szempontjából nem létezőnek  
bizonyul. De a köztulajdon a nemzeti közösségnek sem jó,  
mivel általa nem lehet elérni azt, hogy annak a földnek, mely  
nem csupán a jelen nemzedéké, hanem a jövőbelieké is,  
termőereje felett egyes egész nagy osztályok életérdekei sike-  
resen örködjének.

Az orosz parasztság nehezen válik meg szülőföldjétől ott,  
ahol, ha nehezen is, de egy kis darab földet egyéni tulaj-  
donul tud megkapni. De tömegesen vándorol el a mires  
vidékekről, hogy ennek a korszerűtlen intézménynek zsarnok-  
sága elől menekülhessen. Ez az orosz különlegesség tehát,  
melyben némelyek a föld jövő birtoklásának általános minta-  
képét vélték láthatni, éppenséggel nem vált be.

Egy másik orosz specialitás is csütörtököt mondott.  
A zemsztvók intézménye a gazdasági érdekek autonom kép-  
viseletének, de csakis annak volt szánva. Míg azt szabadabban  
engedték működni, addig, ami természetes dolog, a gazdasági  
mellett a politikai fejlődés követelményeit is szolgálni igye-  
kezett. Közülök nem egy méltán hangoztatta például, hogy  
míg Oroszország felszabadította Bulgáriát, addig maga az  
autokratizmus rabja maradt.

E zemsztvók nem kértek többet a cártól, mint amit a  
bolgároknak már az orosz nemzet áldozatai árán önként adott  
meg. Ennek a bátrabb fölszólalásnak következménye a gazda-  
sági érdekek védelme tekintetében használható szabadszólás  
jogának is korlátozása lett. A zemsztvók csakhamar elnémul-  
tak, de megszólaltak a nihilisták bombái s a parasztlázadások,  
melyeket a zsidóellenes pogromok alakjában később maguk



a hivatalos állami szervek idéztek fel, hogy a nép általuk jól ismert haragját az ilyen s nem az absolutismus és bürokratizmus ellen irányuló kitörések által vezettessék le. így maradtak meg az összes agrárius bajok egészen a Japánnal folytatott háború Oroszországra nézve szerencsétlen kimenetelig.

Ezeket kivan segíteni az újabb orosz agrárpolitika, melynek azonban sok válfaját kell megkülönböztetni. Hogy a mesterséges iparfejlesztéssel ezen nem lehet javítani, azt láttuk. A városokba most az a mezőgazdasági munkás megy, aki a falvak nyomorúsága elől szökik, de ott csak a már is létező és aggasztó mértékben növekvő ipari proletariátust szaporítja. Sokak nézete szerint azonban a népesség szaporodása a vidéken még más eredményre fog vezetni. Arra, hogy a falukban maradt proletariátus, ha nem kapja meg szép szerrel, el fogja venni a földet maga.

Az agrárreform Oroszországban elemi erővel tört előtérbe és megoldását parancsolólag követelte. Az ott már nemcsak osztály-, hanem határozottan nagy nemzeti kérdéssé vált. Ez persze összefügg az egész orosz belpolitikai élettel, melyet itt semmiképp sem tárgyalhatok. Csak annyit kell e részben kiemelnem, hogy az orosz falu regenerációja a szabadság uralmának terjedésével és az alkotmányosság megszilárdulásával szoros összefüggésben van. De az orosz mérsékeltebb felfogású gazdasági írók véleménye szerint is nagy hiba lenne, ha az agrárreformot csupán ettől várnák az illetékes tényezők. Azt tüzetesen kell megcsinálni. Két fő oldalát a parasztbirtokok szaporítása és a bérleti ügy rendezése képezi.

Az orosz kisbirtokosokon komolyan segíteni kívánók már régebben foglalkoztak a módosításokkal, melyek útján a parasztszékely földbirtokát ki lehetne egészíteni és talán a házaszelleknek is lehetne bizonyos esetekben földet adni. A birtokkiegészítés eszméje (dopalnitelnij udjel) és egy úgynevezett földalap létesítésének eszméje a hetvenes években merült fel és SAMARIN D. T. közgazdasági írótól származik. Ez abban áll, hogy a parasztszékely a létfenntartásukhoz szükséges területhez juttatandók okvetlenül.

A mezőgazdaság bajainak kikutatása végett alakított bizottságok is lehetők tartották azt. Az ufai ilyen bizottság úgy vélekedett, hogy minden parasztnak megélhetéséhez leg-

alább 7-9 desjatinára volna szüksége. CSUPROW tanár ezt azért tartotta lehetetlennek, mivel még a kisajátítás elve szerinti eljárás sem vezetne célra, mert a 7-9 desjatinán felüli birtokok egész területe sem lenne a parasztbirtokok jelzett arányú kiegészülésére elegendő. Régibb adatok szerint, melyek jórészt elavultak ugyan, de amelyeknél megbízható újabbak nem igen vannak,\*) a parasztek által művelt területeket 131 millió desjatinára tehetni. Ezenkívül mezőgazdasági terület néhány évtizeddel ezelőtt még csak 112 millió desjatinányi létezett és pedig 108 a nagyobb magánbirtokosok és 4 millió az állam kezén. De ebből a területből is bérlet alakjában 40 millió desjatina már a parasztoknak jutott, a megmaradt föld tehát a maga egészében is csak 42%-kal növelné a parasztagazdaságok területét.

MANUILOW ANTAL, a moszkvai egyetemen a nemzetgazdaságtan tanára, azt hiszi, hogy a kisajátítás az említett módon mégis az egyetlen módja a parasztbirtok elégtelenségéből származó mai agrárius baj meggyógyításának. Az szerinte és sok mások szerint is jogilag teljesen igazolt, mivel a kisajátítás közérdekből történék és a 7-9 desjatinát meghaladó birtokokból a szükséges terület ki is kerülne, mivel a parasztek nem mindenütt vannak oly földínséges állapotban, hogy ily módon kellene rajtuk segíteni. Hiszen pl. a tweri kormányzó-ság egyes járásaiban a birtokok csaknem mind a parasztság kezében vannak már. MANUILOW szerint nem kellene tovább menni, mint az 1861. évi február 19-diki törvény hibáit a méltányosabb földfelosztás által kijavítani és akkor a birtokkiegészítéshez 7.2 millió paraszt részére csak 29.5 millió desjatinára lenne szükség, melyet kisajátítás útján lehetne megszerezni.

A kisajátítás eszméjét azonban nemcsak az érdekelt földbirtokosok, hanem a kormány és az egész józan orosz közvélemény is elveti. Kiemelik az utóbbinak hivatott szószóloí, úgy a birtokkisajátítás nem lenne egyéb, mint elismerése annak, hogy az államnak joga van a földet tetszése szerint elvenni mai tulajdonosaitól, csak azért, hogy más tulajdonosok kezére juttassa azt – tegyük fel – a felmerülő szükség-

\*) T. i. hivatalos adatok.

hez képest. Csakhogy ezen szükségnek is expansiv természete van. A nép szaporodása nem áll meg, a földnek állami kiosztását ennél fogva már a közel jövőben esetleg gyakrabban ismételni kellend. Mi marad akkor a biztosított tulajdonjogból? Ily bizonytalan állapotban attól várhatók-e az összes jövő nemzedékek javára oly fontos és szükséges szolgálatok, melyek nélkül a pótolhatatlan föld termőerőben való megtartása és javítása lehetetlen? Hiszen a gyakori kisajátítás által már a socialistikus eszmekörben mozgó birtokpolitika kezdődnek, melyet a társadalom egyenletes haladását jónak valló elemek nem tarthatnak kívánatosnak. A föld birtoklása nem emberi, hanem tételes polgári jog. Annak birtokolhatása meg van ma is, ha mindenkire nézve közös főfeltétele, t. i. a megfelelő ellenérték felett valaki rendelkezik. Az emberek első rendű szükségéi nem csupán a föld termékeivel, hanem ipari termeivényekkel is elégíttetnek ki. Az embernek tehát elvontan nem lehet nagyobb virtuális joga a földre, épp oly kevésbé, mint az ipartelepekre, aminek vitatása tehát egyaránt képtelen dolog.

A föld magántulajdonának joga különben ma sem korlátlan. Annak is vannak fontos közjogi természetű és a társadalom közérdeke által megvont határai. A birtokpolitikai szabályozásnak ezeken belül kell végbemenni. A régi földbirtokosság zsarnoksága tűrhetetlenné vált: jött az 1861. évi jobbágyfelszabadítás. De ez a mirnek zsarnokságát teremtette meg. Ez is igen káros hatásúnak bizonyult, azért a kormány a parasztság érdekeinek felügyeletével és a mir ellenőrzésével, a nagy hatalommal fölruházott u. n. zemski nacsalnikokat nevezte ki. Ezek az állami hivatalnokok a vidéki földbirtokosok osztályából vétettek és egy személyben közigazgatási birói, sőt ügyészi nagyon fontos teendőik végzésére is jogosítottak.

YERMOLOFF ELEK, aki még nemrégiben orosz földművelési minister volt, ezek működéséről így nyilatkozott az orosz agrárius válságról irt becses munkájában (38): »Nehezemre esik bevallani, de ezt meg kell tennem, hogy az orosz paraszt úgy is mint községe, vagy szülővárosának tagja, úgy is mint a községi köztulajdon részese voltaképp a törvényen kívül áll. Még a legégbekiáltóbb igazságtalanság esetén sincs

számára felettes hatóság, melyhez sérelmeinek orvoslása végett megnyugvással fordulhatna, mert mindent fedez ez a néhány szó: »hja, régi szokás, a község joga, a mir akarata!« És a mir gyakorlatilag véve sokszor a lakosság legrosszabb része. A zemski nacsalnikhoz méltó, hiszen az a vagyönközség nem más, mint az ő creaturáinak önkényes uralma alatt álló szervezete. Idézett művének több mint 300 lapján élénk színekkel tünteti fel a létező valóban tarthatatlan állapotokat. Azokhoz fűzve javaslatait, melyekről legutóbb megjelent cikkeiben megállapíthatja, hogy azok már nagyrészt életbeléptek és még csak a harmadik дума által utólagosan alkotmányos törvényerőre emelendők, ami e pillanatokig nagyobb részben szintén megtörtént.

A kormány ugyanis a két első dumát politikai követeléseinek szerinte túlzott volta miatt feloszlatta és a korábban már sok oldalról megvitatott birtokpolitikai és szabályozási intézkedéseket rendeleti úton tette meg. A rendelkezésére álló állami és egyéb telepítésre használható birtokokat nem ingyen, nem pótló adományok alakjában, hanem a helyi viszonyoknak megfelelően igyekvő szakbizottságok által megállapított áron és törlesztési feltételek mellett egyéni tulajdonul, vagy bérbe adta a parasztságnak. Ez a terület mintegy 4 millió hektár. Másik 4 millió hektár mostani erdőtalaj, melyet irtás által fognak szántóföldekké átalakítani, járuland hasonló célból nemsokára ama területhez.

A császári ház tagjainak fentartására rendelt, u. n. udjel, vagy apanage és az uralkodó czár személyes tulajdonát képező, u. n. kabinetföldök Szibériában a parasztnak jutányos áron adattak át, hogy az által a parasztnak kezére legyenek juttathatók. Ezek terjedelme is több millió hektárra rúg. Itt részletesen elő nem adható pénzügyi rendszabályok által a nagy orosz jelzálogbank képessé tétetett arra, hogy az magánbirtokosoktól szabad egyezkedés útján nagy területeket, sok középbirtokot és egész uradalmakat is magához váltson, hogy parasztnak hitelbe – természetesen megfelelő telekkönyvi biztosítás mellett – adja el azokat. A bank alapszabályait akképp változtatták meg, hogy ez a bank és a parasztnak nagyobb megterhelhetése nélkül lehetővé váljék. Így azután a parasztnak igen olcsó, 4½%-os hitelt élveznek, melyben már a törlesztés

is befoglaltatik. A kincstárnak ez persze tetemes áldozatába kerül.

A parasztek csakhamar éltek is e kedvezménynyel s főleg az általuk eddig bérelt földeket váltották magukhoz. Az eladó földbirtokosok a vételárnak 5-6%-át kapják a banktól, ha a váltásösszegeket annál hagyják legalább 15 évig, és pedig úgy, hogy azokat el nem idegeníthetőnek jelentik ki. Senki sem kénytelen birtokát vagy annak egyes részeit eladni, ha azt magára és gazdálkodására nézve nem találja előnyösnek.

Ez intézkedésen kívül olyanok is tétettek, melyek a községi köztulajdonból a parasztek egyéni tulajdonának terjedését vannak rendeltetve elősegíteni. Ezt az által is elő akarják segíteni, hogy a gyakran nagyon szétszórt földrészek tagosítását szabályozzák, megkönnyítik és lehetőleg olcsóvá teszik. Az állam, az apanage és a bank telepítési czélokra szánt területei különben már tagosítva és rendezve adatnak át a paraszteknek. Hogy ne csupán egyesek, hanem paraszttársaságok is vehessenek földet, a bank azokat minden irányban támogatja. Az ily társaságok esetleges osztozkodásának megkönnyítése végett elkészíteti a terveket, kijelöli az utakat, a nedves talajokat javíttatja és víztől mentesíteti, a vízhiányban szenvedők számára pedig mesterséges tavakat készíttet. Tettel és tanácssal támogatja az építkezni kívánókat is. E részben jutányos előleget és nyugalmas kölcsönöket nyújt nekik. A régi bérlők az eladásnál előnyben részesülnek. A mirek földet csak méltánylást érdemlő kivételes esetben kapnak, különösen, ha pl. legelőkre, itatókra van szükségük. Előmozdítják a mir köztulajdonában levő területnek végleges egyéni kisébirtokokká való feldarabolását. De sajnos, csak az oly helyeken, ahol a mir földjei az utolsó 20 év alatt új kiosztás tárgyait nem képezték, tehát ahol ez az ósdi intézmény úgyszólván magától megszűnt létezni. E végből a bank a felmérést, az épületek áthelyezését, kutak ásását és a hasonlókat megkönnyíti, illetve ily czélból olcsó hitelt nyit a lakosságnak.

A hatósági támogatást mindé végből nem a régi hírhedt csinovníkok, hanem külön helyi bizottságok közvetítik, melyek a zemsztvók kiküldötteitől és a régi tulajdonosok, meg a parasztek választottaiból alakulnak. Ezek a bizottságok járnak

a midőn a banknak eladandó birtokokat kell megbecsülni, a települőket kiválasztani s azok vételára ennek törlesztési feltételei és módjai megállapítandók. A birtokrendezésnél és szabályozásnál is közreműködnek.

Íme túlnyomólag helyes eszmén alapuló rendelkezések. Hatásuk azonban természetesen azok végrehajtásának szellemétől és módjaitól függ. Valódi sikerekről e részben még nem beszélhetni. De az bizonyos, hogy ez intézkedések már is nagy változást idéztek elő a birtokviszonyokban. Így az 1906. évi november 9-én kelt földtörvény, mely 1908. évi augusztus hó 1-én lépett életbe, érvényben létének néhány hónapja alatt is másfélmilliónyi parasztságnak a névleges mirek kötelékéből való kilépését és önállóságát vonta maga után. Ezt nagymértékben megkönnyítette, hogy az említett törvény tüzetesen szabályozta a kilépés módozatait, melyek értelmében a parasztok az általában érvényes törvények uralma alá helyeztetek. Megszorítja a zemski nacsalnikok hatalmát felettök és megengedi, hogy községi elöljáróikat és a zemstvókba kiküldött képviselőket szabadon válaszzák. Oly fontosságúnak látszik ez a parasztságra nézve, mint maga az 1861-ik évi első felszabadító törvény. Egy másik ukáz 1906-ik évi november hó 27-éről kelt s amazt kiegészítve, világos szavakkal kimondja, hogy a parasztság váltság fejében fennálló tartozásainak a csár 1905. évi november 3/16-iki kiáltványa által 1906-tól részben, 1907. évi január hó 1-től pedig egészen történt elengedése után évenként 70 millió rubel, vagyis 180 millió kormány tehertől megszabadulván, földjeit ezentúl a magánjogi törvénykönyv értelmében mint szabadtulajdont fogja bírni.

Az illető mirek megtiltatott, hogy a parasztságot megillető földek területeit megnyirbálja, vagy beleegyezésük nélkül más földeket adjon ki azok helyett. Ha a mir ezt magára, illetve meg megmaradt tagjaira nézve hátrányosnak találná, joga van Múltányos, vagyis az azon helyen folyónak mondható áron az ily földeket magához váltani. A kiválás esetén a parasztságot azonban az erdőből, rétből, legelőből, mely közös használatra a községeknek megmarad, részt nem követelhetnek.

Messze vezetne a kezem ügyében levő törvények és a valószínűleg már legközelebb ilyenekké válandó javaslatok,

vagy helyesebben tényleg foganatosított kormányrendeletek és szabályzatok részleteinek elemzése.

Ezek a parasztság javára igen sok életbevágó rendelkezést tartalmaznak, melyek lelkiismeretes végrehajtás és az orosz népesség gazdasági szakértelmének emelése, az alkotmányos kormányzat megerősödésével járó nagyobb szabadság engedése esetén az orosz nemzet és birodalom magját képező ezen óriási tömegeket valóban emberi léthez juttathatják.

E hó 4-én fogadta Czarszkoje Szelóban II. Miklós czár az említett 50 kormányzóság földbizottságainak egy hálálkodó küldöttségét, melynek viszont ő mondott köszönetet az új agrárreform létesítésénél tanúsított odaadó közreműködésért.

Hogy azonban ennek feltételei csakugyan magvalósulnak-e majd a közel jövőben, az az eddigi tapasztalatok szerint az még nagyon bizonytalan. Amennyiben ez be nem következne, akkor a nép kétségbeesése helyett most már a vérszemet kapott tömegek haragjának vulcanicus kitöréseire lehetünk elkészülve, melyek következményei beláthatatlanok lennének.

Egy bizonyára kétségtelen, az t. L., hogy manapság nincsen ország, melynek birtokviszonyai általában, de különösen reánk, szomszédaira, akiknek, ha több tekintetben egészen más alakban és sokkal kisebb mértékben, de több szempontból mégis hasonló bajaink vannak, oly érdekesek és oly nagy-jelentőségűek volnának, mint az orosz birodaloméi.

Kívánatos, hogy azokat irányadó tényezőink igen alaposan ismerjék és fejlődésüket velünk együtt, akiknek az ilyen nagy és kis társadalmi mozgalmak beható tanulmányozása is feladatunk, folyton feszült figyelemmel kísérjék és tanulmányaikat a magyar nemzet maradandó érdekei szempontjából folytatandó minél helyesebb birtokpolitika javára hasznosítsák.